

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД – ІНСТРУМЕНТ ЧИ ЗАМІНА ПЕРЕКЛАДАЧА?

Євгеній Рудов

магістр філології,

аспірант кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація. Дослідження присвячене еволюції ролі нейронного машинного перекладу у мовній індустрії, а також з'ясовується, чи слугує він, насамперед, інструментом для доповнення перекладу людиною, чи становить загрозу як повна заміна перекладача. В цьому дослідженні аналізується вплив НМП на швидкість, точність і якість перекладу, а також на нові моделі співпраці людини і ШІ з зосередженням на думках перекладачів і орієнтування на наукові джерела. Метою дослідження є розуміння впливу НМП на майбутнє перекладацької професії з наголошенням на його перевагах як допоміжної технології з визнанням цінності лінгвістичного та культурного досвіду людини-перекладача.

Глобалізація, дні якої добігають кінця і на зміну якій, можливо, приходить кластеризація—потребує швидкого обміну інформацією та спільних наукових досліджень, що вимагає якісного перекладу для подолання мовних бар'єрів. Здатність адекватно передавати зміст між мовами є основою поширення знань, розвитку науки та зміцнення міжнародних відносин. Галузь перекладу зазнала глибоких змін, еволюціонувавши від примітивних систем, заснованих на правилах, до нейронного машинного перекладу(НМП). Переклад відіграє не останню роль у забезпеченні ефективнішої взаємодії між людьми, підприємствами та організаціями на глобальному рівні, що сприяє взаєморозумінню та партнерству між представниками різних мовних культур [1]. Перші технології перекладу, які часто покладалися на словники та заздалегідь задані правила, не завжди могли впоратися з точністю контексту та відтінками значень. Це спонукало до переходу на статистичні методи, що стало одним із етапів еволюції в цій галузі завдяки використанню великих текстових корпусів для підвищення гнучкості та розуміння. Однак, найважливіша зміна відбулася з появою НМП, що значно покращила системи перекладу завдяки застосуванню алгоритмів глибокого навчання. Поява НМП

кардинально змінила ландшафт автоматизованого перекладу, створивши передумови для ретельного переоцінювання його ролі.

Завдяки вдосконаленню машинного перекладу (МП), його роль було переосмислено. МП трансформувався з автономної системи на незамінний допоміжний інструмент у співпраці людини та штучного інтелекту. Цю модель співпраці часто називають «Human-in-the-Loop» (HITL).

Системи НМП можуть виступати в ролі «помічника», запропонувавши варіанти термінологічних еквівалентів та швидкі й точні пропозиції, що може бути особливо корисним для забезпечення узгодженості великих проєктів.

Великі мовні моделі (ВММ), такі як GPT-4, відкривають нову фазу в галузі машинного перекладу (МП), пропонуючи глибоке розуміння мови та інноваційні методики, такі як техніки на основі підказок [3]. Інтеграція ВММ у НМП — це не просто поступове вдосконалення, а фундаментальний перехід до більш досконалих, контекстно-орієнтованих та універсальних можливостей перекладу. Однак цей перехід створює нові складнощі, зокрема, щодо так званих «галюцинацій», обчислювальних витрат та необхідності нових парадигм оцінювання, що підкреслює необхідність контролю з боку людини.

Співпраця між академічними установами, які можуть проводити ретельні дослідження етичних і технічних викликів, та експертами галузі, які сприяють практичному впровадженню для вирішення складної взаємодії інновацій, регулювання та креативності людини в галузі перекладу [2]. Крім того, галузь повинна активно готуватися до нових моделей ШІ, джерел даних, згоди та правил конфіденційності даних, таких як Закон ЄС про ШІ (Artificial Intelligence Act). Ці заходи в сукупності сприяють відповідальному розвитку та впровадженню передових технологій.

Зростаюча інтеграція НМП у професійні робочі процеси, зокрема через попереднє редагування та пост-редагування, кардинально змінює набір навичок, необхідних для людини-перекладача. Цей перехід від чисто лінгвістичного перекладу до гібридної ролі управління інструментами ШІ та вдосконалення контенту, створеного ШІ, вимагає постійного вдосконалення технічних навичок, що ефективно перетворює перекладачів на «лінгвістичних архітекторів» співпраці між людиною і машиною.

Пост-редагування текстів, перекладених за допомогою машинних перекладачів, стало цінним дидактичним інструментом у програмах підготовки перекладачів. Ця практика допомагає студентам розуміти типові помилки НМП та вдосконалювати свої перекладацькі навички та рівень володіння рідною та другою мовами [6].

Наприклад, НМП мають труднощі з передачею контексту та багатства мов, відмінних від англійської. Критики стверджують, що технологія ШІ може в першу чергу сприяти перекладу між домінантними мовами з поглибленням чинних мовних диспропорцій [4]. Крім того, упередження, закладені в навчальних наборах даних, можуть призвести до дискримінаційних або культурно нечутливих перекладів [5].

Надмірна залежність від інструментів МП може підірвати цінність людських перекладачів, що потенційно може призвести до зниження якості перекладів та знецінення професії. Практична робота вимагає балансу між використанням МП для підвищення ефективності та збереженням тих нюансів, які може передати лише людина-перекладач [7].

У контексті передбачуваного розвитку штучного інтелекту та постгуманістичного перекладу, за умов, коли виконання перекладацької діяльності може бути частково або повністю делеговано автоматизованим системам, доцільним стратегічним підходом видається пошук роботи поза межами рутинного перекладу. Ця робота полягає у створенні перекладацьких рішень, що потребують високого рівня критичного мислення, креативності та емоційної чутливості — тобто тих компетентностей, які виходять за рамки суто лінгвістичних навичок і навряд чи можуть бути адекватно відтворені алгоритмічними засобами [10].

Попри значні успіхи, системи НМП стикаються з низкою постійних обмежень. Вимоги до обчислювальних потужностей для навчання та впровадження найсучасніших моделей НМП створюють залежність від ресурсів, що посилює цю проблему. Це утворює замкнуте коло: брак даних для мов з обмеженими ресурсами зумовлює меншу ефективність моделей, а висока вартість розробки складних моделей додатково стримує інвестиції в ці мови, що закріплює мовні упередження в перекладі за допомогою ШІ. НМП продовжує стикатися з проблемами у перекладі ідіоматичних виразів

та культурних особливостей, що часто призводить до помилок в перекладах.

Хоча НМП досягла значної когерентності та точності, завдяки чому її результати у багатьох контекстах стають дедалі менш відмінними від перекладів, виконаних людиною, все ж існує важлива відмінність: НМП перевершує людину в копіюванні шаблонів з величезних наборів даних, тоді як переклад, виконаний людиною, забезпечує інтерпретаційне розуміння та культурну адаптацію. Ця фундаментальна відмінність пояснює постійні труднощі НМП з такими нюансами, як ідіоми, неявні значення та мови з обмеженими ресурсами, де прямого відтворення шаблонів недостатньо. Проте, НМП значно прискорює процес перекладу, що дає перекладачам можливість опрацьовувати більше проєктів і потенційно збільшити свої доходи. Ця технологія автоматизує багато повторюваних і рутинних завдань, звільняючи перекладачів від рутинної роботи.

Це підкреслює, що «розуміння» НМП є статистичним і ймовірнісним, а не семантичним або культурним у людському розумінні, що робить його високотехнологічним інструментом для зіставлення та генерації шаблонів, але позбавленим людської здатності до розуміння реального світу, культурної інтуїції та творчої інтерпретації [8].

Переклади, згенеровані ШІ, базуються на алгоритмах, а не на свідомому мисленні, і оптимізуються для найпоширенішої еквівалентної послідовності в мові перекладу, що може не відображати голос або креативність оригіналу [9].

Перекладачі-люди мають природну перевагу в розумінні контексту, емоційних забарвлень, підтексту та мовних лакун. Вони можуть інтерпретувати та передавати мовні тонкощі зі збереженням посилу оригінального повідомлення. Можливий гібридний підхід до перекладу в майбутньому, що поєднуватиме найкращі аспекти ВММ і НМП та контролю кінцевого перекладу перекладачем-людиною.

Важливо, що постійний контроль з боку людини залишається необхідним для забезпечення точності та адекватності перекладу. Отже, людський фактор є незамінним у наданні культурних та контекстуальних знань, які машини не можуть відтворити.

Список використаних джерел

1. Ashraf M. *Innovations and Challenges in Neural Machine Translation: A Review. International Journal of Science and Research (IJSR)*. 2024. T. 13, № 10.

C. 656–662. URL: <https://doi.org/10.21275/sr241008113336> (дата звернення: 02.06.2025).

2. Hardmeier F. *AI in Translation: Trends, Challenges and the Future of Human Input*. TOPPAN DIGITAL LANGUAGE. URL: <https://toppandigital.com/translation-blog/ai-in-translation-trends-challenges-and-the-future-of-human-collaboration/> (дата звернення: 02.06.2025).

3. A Paradigm Shift: The Future of Machine Translation Lies with Large Language Models. *arXiv.org*. URL: <https://arxiv.org/abs/2305.01181> (дата звернення: 02.06.2025).

4. Gordon S. F. *Artificial Intelligence and Language Translation in Scientific Publishing* - Science Editor. Science Editor. URL: <https://www.csescienceeditor.org/article/artificial-intelligence-and-language-translation-in-scientific-publishing/> (дата звернення: 03.06.2025).

5. Zhang W. *Applications of Deep Learning in Natural Language Processing: A Case Study on Machine Translation*. *Journal of Computer, Signal, and System Research*. 2025. T. 2, № 1. С. 80–90. URL: <https://doi.org/10.71222/acs2j404> (дата звернення: 03.06.2025).

6. Fan R., Zhang Y. *Strengths and Limitations of Machine Translation and Human Translation*. *Advances in Computational Intelligence and Robotics*. 2025. С. 95–118. URL: <https://doi.org/10.4018/979-8-3373-0060-3.ch004> (дата звернення: 04.06.2025).

7. Ahmadova A. *The Ethics of Translation: An Analytical Study of Accuracy, Cultural Sensitivity, and Technological Impact*. *Global Spectrum of Research and Humanities*. 2025. T. 2, № 1. С. 4–11. URL: <https://doi.org/10.69760/gsrh.01012025001> (дата звернення: 04.06.2025).

8. Adnan, Farkad. (2025). *Re: How does AI impact the accuracy and fluency of machine translation compared to human translation?* URL: https://www.researchgate.net/post/How_does_AI_impact_the_accuracy_and_fluency_of_machine_translation_compared_to_human_translation/67d733c7623785780c0b77ba/citation/download. (дата звернення: 04.06.2025)

9. Hulley B. *Assessing human translation style with the help of HМП: a case study of French-language comic book translators*. *Palimpsestes*. 2024. T. 38. URL: <https://doi.org/10.4000/12spd> (дата звернення: 04.06.2025).

10. Lee T. K. *Artificial intelligence and posthumanist translation: ChatGPT versus the translator*. *Applied Linguistics Review*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1515/applirev-2023-0122> (дата звернення: 04.06.2025).